Слово на митрополит Иларион на представянето на сборника «Възсъединението на Киевската митрополия с Руската Православна Църква. 1676-1686 г. Изследвания и документи»

Представянето *се състоя на 16 септември 2021 г. в Храма «Христос Спасител».*

Ваши Високопреосвещенства и Преосвещенства!

Скъпи отци, братя и сестри!

Днес ние предлагаме на вниманието на събралите се тук архипастири, пастири, учени, богослови от различни страни и различни Поместни Православни Църкви най-пълно събрание на документите, свързани с историята на възсъединението на Киевската митрополия с Руската Православна Църква през 1686 г. Този колективен труд е обединен от една възвишена идея: на примера на един важен, но частен проблем на църковните и дипломатическите взаимоотношения

да се демонстрира единството на Руската Църква, а също и духовното, цивилизационно и историческо единство на народите на Светата Рус в обективната светлина на документите и историческите факти.

Както Мцхета за Грузинската Църква и Печ за Сръбската, за Руската Църква историческа люлка и първенстваща катедра е древният Киев. Нашите летописци и духовни писатели са го наричали с любов «Майка на руските градове». Преместването на митрополитската катедра във Владимир, а след това и в Москва през XIII-XIV в. е било предизвикано от историческите сътресения на монголското нашествие и разорението на Киевска Рус. Но и във Владимир, и в Москва Предстоятелите на Руската Църква винаги са помнели своята историческа катедра и са запазвали нейното име в своята титла.

За това единство е помнела и строго го е пазела и Светата Константинополска Църква, в чиято юрисдикция през онези векове все още е била Руската Църква. Историята познава факти, когато Константинополските Патриарси са се изправяли срещу опитите на феодалните руски князе да разделят Киевската митрополия. Те са бранели и утвърждавали нейните граници като едно неразделно цяло въпреки промените в политическите граници и появата на нови държави. Още през 1354 г. св. Филотей, Патриарх Константинополски и знаменит наставник на исихастите, ръкоположил за епископ свети Алексий Чудотворец и го изпратил в Москва като митрополит «на Киев и цяла Русия», за което има съответен съборен акт. В края на XIV – началото на XV в. митрополитите Киприан и Фотий също живеели в Москва, но, както и преди, обединявали под своята власт катедрите на Киев и Москва въпреки сложния, често напрегнат характер на политическите взаимоотношения между Московското и Литовското княжества.

Временното разделение на Руската Църква през XV-XVII в. станало едно от печалните събития, свързани със сближението на Константинополската Патриаршия с католиците, безславната Флорентийска уния от 1439 г. и последвалото скоро след това падение на Константинопол. Под влияние на Константинополската Църква и при активното съдействие на Жеч Посполита православната йерархия на нейна територия също минала към уния с Рим. Оттогава положението на Православието на територията на Полско-Литовската държава започнало постоянно да се влошава, а след сключването на Брестската уния през 1596 г. против православните в западноруските земи се развихрили истински гонения. Преследването на йерарсите и духовенството, заграбването и закриването на храмовете, масовите случаи на насилия и мъчения, дискриминацията и терорът над православното население – всичко това в драматична, нагледна форма е описано в историческите извори. Въпреки че към момента на установяване на османско владичество Константинополските Патриарси се завърнали към Православието, те, потискани от своите поробители, отслабени и лишени от държавна подкрепа, вече не са имали възможността да попречат на гоненията или да окажат на своето страдащо паство в Малая и Белая Рус

съществена подкрепа.

Сега, на разстояние от 400 години, на нас ни е трудно да си представим цялата тежест на положението на православните в земите на Жеч Посполита в началото и средата на XVI в. Малко са най-лекомислените умове, които дръзват изобщо да го отричат: нали уж се е запазвала йерархията, храмовете били отворени, извършвали се Тайнствата, контактът с Константинополската Църква не прекъсвал. Но православните от Киевската митрополия през онези години смятали друго. В издадения от нас сборник влизат свидетелства от онези години, които не могат да не бъдат чути – свидетелства на йерарси, духовници, монаси, миряни. Това са живи гласове на очевидци, за които може да се каже с думите на Евангелието: Ако те замлъкнат, то камъните ще завикат (Лк. 19:40).

През онези страшни години, за няколко десетилетия нетърпимост и открито насилие унията погълнала исторически православните земи на Десния бряг на Днепър. Твърде тежкото положение на Православието на Десния бряг накарало Киевската митрополия да търси възсъединение с Московската Патриаршия, възстановяване на пълнотата на Руската Църква. Това възсъединение, извършило се през 1686 г., не само спасило Православната Църква в западноруските земи от окончателно унищожение, но и съдействало за духовния, богословски и образователен разцвет на единната Руска Църква.

Актът на прехвърляне на Киевската митрополия в юрисдикцията на Московската Патриаршия през 1686 г. бил утвърден със Синодално решение на Константинополската Църква и получил незабавно признание от страна на всички Поместни Православни Църкви. Разбира се, и в самата Константинополска Църква фактът на прехвърляне на Киевската митрополия в юрисдикцията на Руската Църква не е бил подлаган на съмнения. За това има многобройни потвърждения в официалните документи и издания от XVIII-XIX в.: в изданията на «Синтагматариите» на епископата, в които Киевската митрополия се споменава сред катедрите на Московската Патриаршия; в различните канонични сборници и други официални издания на Константинополската Патриаршия; и най-сетне в официалната преписка между Константинополската Църква и Руската Църква. Дори в учебните издания на днешните водещи историци на Константинополската Патриаршия Киевската митрополия се споменаваше като част от каноничната територия на Руската Църква.

Корпусът на издадените от нас документи доказва за пореден път, че нито в преговорите на руските дипломати с Константинополската Патриаршия по въпроса за прехвърлянето на Киевската митрополия, нито в преписката със свещеноначалието и политическото ръководство на Левия бряг, нито в самите документи на Константинопол, потвърждаващи това прехвърляне, не е ставало и дума за някакъв временен или ограничен характер.

Едва през 2018 г., в навечерието на своето незаконно нахлуване в Украйна, Константинопол направи опит да преразгледа акта от 1686 г. и да го окачестви като уж временно, поради крайна необходимост, предоставено разрешение на Московската Патриаршия да ръкополага Киевските митрополити. При това днешните исторически документи на Фенер предизвикват най-малкото недоумение. Анонимните автори на краткия очерк «Вселенският престол и Църквата на Украйна: говорят документите», публикуван на сайта на Константинополската Патриаршия, допускат цял ред груби хронологически и фактически грешки, красноречиви премълчавания и погрешни интерпретации, като цяло демонстрирайки върху колко слаба научно-историческа база е било прието решението на свещеноначалието на Константинополската Църква за нахлуване на територията на Украйна.

Слабо и повърхностно познаване на историята на Украйна и Украинската Църква демонстрира и публикуваният от името на един константинополски йерарх доклад по историята на украинския църковен въпрос, както и другите публични изказвания на представители на Фенер.

Но особено съмнително изглежда опитът да се изтълкува текстът и жанрът на трите правоустановяващи документи на Константинополската Патриаршия за прехвърлянето на Киевската митрополия: Синодалните деяния, изпратени до Патриарх Йоаким и хетмана, а също и обяснителната грамота на Патриарх Дионисий IV до московските царе. Познавам добре гръцкия текст на тези документи. Опитите от няколко откъснати от контекста формулировки и термини да се изровят някакви си уж съдържащи се там намеци за временния характер на този акт изглеждат съвсем изкуствено от гледна точка на всеки неангажиран и компетентен филолог или историк на църковното право.

Напротив, тези текстове ясно посочват правото на Московския Патриарх Йоаким и неговите приемници да ръкополагат Киевските митрополити – не в случай на някакви трудности, а всеки път, «когато тази митрополия остане лишена от истински архиерей». И в тях е казано директно: «Киевската митрополия да бъде подчинена на светейшия Патриаршески престол Московски, и нейните архиерея да признават за свой старейшина и Предстоятел Московския Патриарх, който бъде по това време, като ръкополагани от него» – без указания за някакви срокове или условия за евентуално преразглеждане на този акт.

Представяното от нас издание на документите е силно с изследователската си част. Публикуваните в него дълбоки самостоятелни изследвания са сериозен принос за разбирането на контекста на историческите събития и документите, свързани с възсъединението на Руската Църква през 1686 г. Та нали не е достатъчно само да публикуваш документи от архивите, колкото и цялостно да го правиш. Да възстановиш грижливо, внимателно и правдиво техния исторически

контекст – това е мисията на истинския учен. В издаването на тази книга аз виждам успех на нашите отечествени учени и се радвам на възможността да ги поздравя с този успех.

Днес все още се запазва възможността за провеждане на свободна и обективна научно-историческа дискусия, от която през 2018 г. Константинополската Патриаршия директно и недвусмислено се отказа. Ние с удовлетворение следим отзивите за нашето издание в научните среди и критиката му – към момента за съжаление с откъслечен, фрагментарен характер.

Знаем, че издание от подобен род – макар и не толкова фундаментално и представително – се готви с подкрепата на Константинополската Патриаршия. Радвам се, че нашето издание е дало тласък на дискусията – колкото и пристрастна да е реакцията на нашите опоненти – по една изключително важна не само за историята на Руската Църква, но и за единството на цялото световно Православие тема. Твърдо съм убеден, че нашата отечествена наука има най-добри позиции и най-голям потенциал да участва в тази дискусия.

Източник: https://mospat.ru/bg/news/88050/